

נעשה ונשמע – מי צריך בכלל את ה"נשמע"?

דרור קליין (שיעור ב')

"וַיִּקְרָא סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שמות כד, ז). במדבר, למרגלות הר סיני, מצהיר עם ישראל הצהרה היסטורית: "נעשה ונשמע". אמירה זו כל כך גדולה ומשמעותית עד שאומר עליה רבי אליעזר בגמרא בשבת (פ"ח ע"א):

בשעה שהקדימו ישראל נעשה ונשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו.

על אמירה זו נשאלה השאלה הידועה כיצד ניתן להקדים עשייה לשמיעה, והרי ברור שבשביל לעשות ציווי מסוים צריך קודם לכן לשמוע מהו אותו ציווי?

תשובות רבות ניתנו לשאלה זאת. במאמר זה אתמקד בתשובתו של הר"א קוק. אומר הרב (נעשה ונשמע, מאמרי הראיה עמוד 171):

הקדמת נעשה ונשמע זהו כוחן של ישראל מאז ומעולם, מפני שאנו חשים בקרבנו שבמעמקי הטבע של כל מהותנו, כל קדושת היהדות צפונה. ואם אנו חשים איזו חלישות בגבורתה בנוגע לנפשנו, אנחנו צריכים ראשית לכל להתעורר להיות נאמנים לעצמנו. ננער את עצמנו מכל התכחשות עצמית ונדע להגן בגאון על הצביון השלם שלנו. ואז נצעד בעוז על דרכנו בכל מסילות החיים ובכללם גם כן בדרכה של התחיה הלאומית ובנין הארץ. **כל דבר החקוק בטבע אינו צריך לשמיעה וללמוד.**

אצל עם ישראל אין צורך בציוויים מכיוון שמטבעם הם עושים את המצוות, ללא כל צורך בציווי. מרגישים בטבעם מה עליהם לעשות על מנת להתקרב לקב"ה, מה ישלים נשמתם. מרגישים את התרוממות הנשמה אליה מגיע האדם בעת קיום המצוות, ומנגד מה אסור להם לעשות, מתוך עשיית רצון אביהם שבשמיים, ועל ידי כך דבקים בו ולכן עושים זאת ללא כל צורך בציווי מצד ה' יתברך.

ממשיך שם הרב ומסביר שכמו שדבורה בונה את תאי כוורתה כי זה טבעה ואינה צריכה שיעורים בהנדסה לשם כך, כך בעולם הרוחני היצורים הרוחניים העליונים לא צריכים שמיעה ולמידה לפני שהם פועלים את פעולותיהם הרוחניות, דהיינו מצוות וחוקי ה', מפני שקדושתם טבעית להם. אמנם בני האדם שעלולים להיות נבוכים מהמדע המזויף צריכים התאמצות ולמידה כדי לשוב לטבע הטהור שלהם.

לכן, בהר סיני הקדים העם נעשה לנשמע, כיון שלא היו זקוקים באמת ל"נשמע"! שהרי בטבעם של עם ישראל העומדים למרגלות הר סיני לעשות המצוות גם ללא ה"נשמע", הם אינם זקוקים לשמוע ציוויים בשביל לעשות המצוות.

יסוד זה הוא חשוב ביותר, ועל פיו נבין את המדרגה המרוממת ביותר של המושג "אהבת ה'". נעיין בדברי הרמב"ם בהלכות תשובה (י, א-ב):

אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא, ואפרוש מן העבירות שהזהירה תורה מהן כדי שאנצל מן הקלות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא. אין ראוי לעבוד את ה' על הדרך הזה, שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים, ואין עובדים ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה.

העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא **עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבא בגללה**. ומעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה, והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקדוש ברוך הוא אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה והיא המעלה שצונו בה הקדוש ברוך הוא על ידי משה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, **ובזמן שיאהוב אדם את ה' אהבה הראויה מיד יעשה כל המצות מאהבה**.

אהבת ה' הגבוהה ביותר, עליה מדברים הרב קוק והרמב"ם, היא זו אשר בעזרתה אנו מגלים את טבע נשמתנו, אשר מרוב אהבתנו לה' יתברך אנו עושים את רצונו ללא כל ציווי מצדו, אלא מתוך האהבה הגדולה כלפיו, כבן האוהב את אביו מתוך הבנה שזוהי האמת. זהו טבע נשמתנו.¹

ניתן לראות זאת גם בתפילת "אהבת עולם" הנאמרת כל בוקר, ובה כתוב:

ובעבור אבותינו שבטחו בך, ותלמדם חוקי חיים, **לעשות רצונך בלבב שלם**, כן תחננו ותלמדנו.

¹ אמנם ידועים דברי חז"ל (בבא קמא ל"ח ע"א ועוד): "גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה", ואכן ישנם החולקים על הדרך האמורה לעיל, וכן ישנן תשובות נוספות בדבר, ועל כך נדרש מאמר נפרד ועיון גדול.

אומרים חז"ל שהאבות קיימו את התורה כולה על אף שלא נצטוו בה.² ואם ישאל השואל היאך יתכן כן? ניתן לתרץ על הדרך שהסביר הראי"ה קוק לעיל, שהיו מוטבעים בטבע נפשם של האבות החוקים והמשפטים של הקב"ה דהיינו המצוות, והם עשו את מצוות הקב"ה על אף שלא ציווים. וזהו שכתוב שעשו רצון הקב"ה בלבב שלם – שעל ידי שליבם שלם ואוהב את הקב"ה אהבה כה גדולה ושלמה הם עשו את רצונו ואת משפטיו אף ללא ציווי.

אך הרי כתוב בפירוש: "ותלמדם חוקי חיים", משמע שנתן להם ה' חוקים ומשפטים? נראה שלא מדובר כאן על מצוות וציוויים של הקב"ה, אלא על חוקות החיים כגון רגשות, תחושות, מוסר בסיסי וכד' על מנת שיהיו כשאר בני האדם שעל ידם יוכלו האבות להתעלות ולהגיע למדרגת אהבת ה' הגבוהה של "לעשות רצונך בלבב שלם". כך אנו גם מתפללים מידי יום ביומו: "יכן תחננו ותלמדנו", שילמדנו ה' יתברך את הדרך למדרגה גבוהה זו של אהבת ה'.

סיבה נוספת לפיה נראה לומר שזוהי אהבת ה' הגדולה ביותר, שהרי כשמקיים החוקים והמצוות מתוך קולו הפנימי, וללא כל ציווי, הרי הוא כמו בן שרואה את אביו שנושא משא. אם אוהב הוא את אביו אהבה גדולה, ירצה מעצמו להקל על אביו ויקח ממנו המשא ויישאהו על עצמו, כי רוצה הבן להטיב עם אביו ככל האפשר, ואינו צריך שאביו יבקשהו לעזרו, **כי הוא מבין זאת לבדו מרב גודל אהבתו לאביו**. ובוודאי שבעבור אהבה כזו שמרגיש בן כלפי אביו, יחזיר לו אביו, יוצרו, כפליים באהבתו אליו ויטיב עמו מאוד מתוך גודל אהבתו אליו.

כך גם יחסנו לקב"ה. כאשר אנו מגיעים לאהבה גבוהה שכזאת שאנו רוצים לעשות את רצונו של הקב"ה, לעשות נחת רוח ליוצרנו, ומקיימים את מצוותיו מתוך אהבה ורצון פנימי ללא כל ציווי מאביו - הקב"ה, כך גם הקב"ה יאהב אותנו ויטיב עמנו באותה המידה, שהרי כשרואה שבניו אוהבים אותו כל כך עד שיכולים לקיים רצונו ללא שיצטרך לומר להם מאומה, ודאי שתחזק אהבתו אלינו ויטיב לנו יותר. וכך הם דברי הרמח"ל במסילת ישרים (יח):

אמנם מי שאוהב את הבורא יתברך שמו אהבה אמתית לא ישתדל ויכון לפטור עצמו במה שכבר מפורסם מן החובה אשר על כל ישראל בכלל, אלא יקרה לו כמו שיקרה אל בן אוהב אביו שאילו יגלה אביו את דעתו גילוי מעט שהוא חפץ בדבר מן הדברים, כבר ירבה הבן בדבר ההוא ובמעשה ההוא כל מה שיוכל... גם את

² קידושין פ"ד מ"ד, יומא כ"ח ע"ב.

אשר לא אמר לו בפירוש, כיון שיוכל לדון בעצמו שיהיה הדבר הוא נחת רוח לפניו ולא ימתין שיצוהו יותר בפירוש או שיאמר לו פעם אחרת.

הוכחה נוספת מופיעה בדברי נחמה ליבוביץ (עיונים לספר בראשית, עמוד 381) לגבי הימנעות יוסף מלהישבע לאביו יעקב. לפני מותו מבקש יעקב מיוסף שיקבור אותו בארץ ישראל ולא במצרים. ניתן לראות בפסוקים (בראשית מז, כט-לא) כי יוסף מנסה להתחמק משבועת אביו. יעקב מבקש: "אם נָא מְצַאֲתִי חַן בְּעֵינֶיךָ, שְׁיִם נָא יָדָךְ תַּחַת יָרְכִי". במקום לשים את ידו ולהישבע, מתחמק יוסף מהשבועה: "וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֶעֱשֶׂה כְּדַבְּרְךָ". ונאלץ יעקב אביו להפציר בו שנית: "הֲשִׁבְעָה לִי", ורק לאחר מכן נשבע לו יוסף. ויש לתמוה מדוע יוסף אינו עושה כדבר אביו ולא נשבע לו לאחר בקשתו הראשונה? עונה על כך המלבי"ם (שם פסוק ל):

ויאמר אנכי אעשה כדברך, רוצה לומר טוב יותר שלא תשביעני ואעשה זאת בעצמי מצד מצות כבוד, שבזה תהיה המעשה יותר שלמה משאם תשביעני, שמורה שאני אנוס ומוכרח מצד השבועה ולא תתיחס המעשה אלי שעשיתי מרצון נפשי.

אומר יוסף ליעקב: אבא יקר, אני רוצה לעשות את אשר ציווית עלי מתוך רצוני החופשי ולא על ידי זה שתשביע אותי, שהרי זה לא מספיק אמיתי אם אעשה זאת מכוח הציווי. ברצוני לעשות זאת מתוך טבע נפשי, לגמול לך ולהיטיב לך מתוך אהבתי הרבה אליך ובוזה יהיה המעשה הרבה יותר שלם, נכון ואמיתי.³

על פי זה ניתן להבין טוב יותר את מאמרו של ר' יוחנן כאשר היה מסיים את ספר איוב, ספר המתאר אהבת ה' חזקה מאין כמוה לקב"ה מצד איוב, עד כי יש אומרים שאיוב לא היה ולא נברא.⁴ אומרת הגמרא בברכות (י"ז ע"א):

ר' יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי: סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים אשרי מי שגָדַל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו.

אנו כבר מורגלים לשיר את האמרה הזאת לתלמידי חכמים, בחורים שמסיימים מסכתות וכד', אך למעשה אם נתבונן בעומק המילים נמצא את הקשרם לנושא בו אנו דנים. מי הוא

³ ולשאלה מדוע בכל זאת מתעקש יעקב על השבועה, ראה תשובות במלבי"ם וכן בהמשך מאמרה של נחמה ליבוביץ.

⁴ בבא בתרא ט"ו ע"א: "יתבי ההוא מרבנן קמיה דר' שמואל בר נחמני, ויתיב וקאמר: איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה".

העושה נחת רוח ליוצרו? האם אומר ר' יוחנן שזהו מי שכבר גדול בתורה? או אולי זה שלומד תורה אך לא מתקדם בלימודו?

לא על אלו מדבר ר' יוחנן. בוודאי שהם עושים נחת רוח גדולה ליוצרים, אך מי הוא המיוחד ביותר לדעת ר' יוחנן? זהו מי שְׁגִדֵּל בתורה ועמלו בתורה, זהו אותו אחד שעמל עליה ולא רק מקיים את הציווי הבסיסי של לימוד תורה. הרי יכול האדם לבחור ללמוד ספר תורני פשוט ונחמד, אולי קצת סיפורי צדיקים, קצת תהילים ועוד לימודים בסיסיים ולהסתפק בהם, שבוודאי גם להם מקום חשוב ביותר בלימוד התורה, ומבחינתו יצא ידי חובת לימוד תורה. אך לא על אדם זה מדבר ר' יוחנן בדרשתו. ר' יוחנן מדבר על אותו אדם ששואף לעשות מעבר לציווי הבסיסי אותו קיבל. אותו אדם האוהב את ה' בכל ליבו ישאף לתת מעצמו יותר, לקחת את עצמו בלימוד התורה עד קצה גבול היכולת שלו, למסור נפשו על לימוד התורה בכל עת ובכל מצב, ורבו הסיפורים על טהורים וקדושים שכאלו. על אדם זה אומר ר' יוחנן כי הוא "עושה נחת רוח ליוצרו" יותר מאשר השאר המקיימים את הציווי הבסיסי. ודאי גם הם עושים נחת רוח ליוצרים, אך לא באותה רמה של זה העושה מעבר למוטל עליו ורק מחפש כיצד להוסיף נחת רוח ליוצרו.

על פי הדברים הנ"ל ניתן להבין את כוונת הכתוב בהמשך ברכת "אהבת עולם" שהזכרנו לעיל בה אנו מבקשים מהקב"ה כל בוקר: "ותן בלבנו בינה להבין, ולהשכיל, לשמוע, ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה" – דהיינו שמתוך האהבה נדע החוקים והמצוות. מתוך אהבתנו שמוטמעת בנו בטבע נפשנו, שעלינו להשכיל לחושפה ולקלפה על ידי עבודה קשה והתקרבות לקב"ה, עד שנגיע לאהבת ה' האמתית והשלמה, וכשנגיע אליה נקיים את כל דברי תלמוד התורה מעצמנו - "באהבה", דהיינו מאהבה! שעל ידי האהבה הגדולה לקב"ה, יהיה ברור לנו מה עלינו לעשות גם ללא כל ציווי, שהרי יהיו הדברים ברורים ונהירים לנו מעומק וטבע נפשנו הקדושה.

וזה מה שכתוב בהמשך הברכה: "והאר עינינו בתורתך, ודבק לבנו במצוותיך, ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך, למען לא נבוש, ולא נכלם, ולא נכשל לעולם ועד" – שהיאך לא נתבייש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד? על ידי זה שנייחד את לבבנו לאהבה וליראה את שמו – על ידי אהבה גדולה ויראה בהתאם, נבין את חובותינו, ולכן לא ניכשל ולא נתבייש ולא נכלם, כי נדע כבר מצוותיו חקותיו ורצונותיו, עמוק בתוך ליבנו, והכל יהיה מובן לנו ומוכן לנו מטבע נפשנו!

מי שמצליח לעבוד על נפשו ולזככה כל כך, ממש כאילו חזרה לקרבת כיסא כבודו יתברך, זוכה לאהבה גדולה זו, ועל זה נראה שאנו מתפללים כל יום ב"אהבת עולם" - שנוכח להגיע לאהבה גבוהה ועצומה זו!

כמו כן נראה, שבכוונה הוקדמה ה"אהבה" ל"יראה": "ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך", כי הרי ברור שמי שמגיע לכזאת דרגה של אהבת ה', הוא גם מלא ביראת ה', כמו בן שאוהב את אביו אהבה גדולה עד שמקיים דבריו ורצונותיו ללא שאומר לו אביו, הרי שהבן גם ירא את אביו יראה גדולה, ואינו מעז לעשות דברים בניגוד לציוויו המפורשים של אביו. וזוהי הנקראת יראה מתוך אהבה, שמבין את מקומו ואת מקום אביו ואוהב אותו אהבה גדולה, ומבין שאינם שווים הם, ורוצה לדבוק באביו ולהידמות לו ככל הניתן, אך מבין שלצורך כך עליו גם לירא מאביו, לעשות את דבריו, לשמור על כבודו ועל מעמדו - והכל נובע מעומק אהבתו הגדולה אליו.

וכן כותב גם ה"אורחות צדיקים" (שער העשרים ושמונה): "המרגלית הטובה, זהו שירא מפני הקב"ה לא מפני שום דבר בעולם, רק שהוא נרעד מלפניו וכל איבריו מזדעזעין בזכרו גדולתו וגבורתו", וכמו שממשיך להסביר שם, שעל ידי שמכיר האדם את גודלו ועצמותו של ה' ומתבונן במעשה הבריאה ורואה את חוכמתו וכוחו של ה', הרי הוא נוכח לדעת שאין חכמתו מגיע למיליונית מחכמת ה'.

על מנת להבין נקודה זו לעומק, נעיין בדבריו של הרמח"ל במסילת ישרים (פרק כד- כה):

יש יראת העונש, וזהו המין הראשון, ויש יראת הרוממות, וזהו המין השני, שיראת החטא חלק שני ממנו... יראת העונש, כפשוטה שאדם ירא מעבור את פי ה' אלהיו מפני העונשים אשר לעבירות, אם לגוף, ואם לנפש... ואין יראה זו ראוייה אלא לעמי הארץ, ולנשים אשר דעתן קלה, איך אינה יראת החכמים ואנשי הדעת. המין השני הוא יראת הרוממות, והוא שהאדם ירחק מן החטאים, ולא יעשה מפני כבודו הגדול יתברך שמו, כי איך יקל, או איך יערב לבו של בשר ודם שפל ונמאס לעשות דבר נגד רצונו של הבורא יתברך ויתעלה שמו, והנה זאת היראה אינה כל כך קלה להשיג אותה, כי לא תולד אלא מתוך ידיעה והשכלה להתבונן על רוממותו יתברך, ועל פחיתותו של האדם, כל אלה דברים מתולדות השכל המבין ומשכיל... היא היראה המשובחת שנשתבחו בה חסידי עולם... והיינו כי הנה ענינה הוא שיהיה האדם ירא ודואג תמיד על מעשיו, פן נתערב במ איזה שמץ חטא, או פן יהיה שם איזה דבר קטן או גדול שאינו לפי גודל כבודו יתברך ורוממות שמו... והוא מה שהיה דוד המלך מתפלל ואומר הורני ה' דרכך אהלך באמתך יחד לבבי ליראה שמך.

מי היה אוהב ה' גדול יותר מדוד המלך שחבר מזמורי הודיה רבים לה' יתברך? והנה גם הוא מבקש שה' ייחד לבבו בתוך אהבתו הגדולה לה', ליראה אותו וזוהי יראה הנובעת מאהבה בהתגלמותה.

נציע אפשרות נוספת להבנת המושג "יראה מתוך אהבה" על פי האדמו"ר מסלונים בעל ה"נתיבות שלום" (פרשת "בשלח" ד"ה 'ויאמינו בה' ובמשה עבדו'), בהסברו על הפסוק משירת הים "ויראו העם את ה', ויאמינו בה' ובמשה עבדו":

שיש בחינת יראה מחמת אהבה, שלגודל האהבה הריהו ירא וחרד שלא תפגם ויפסידה. זו אמנם מציאות של יראה אך מקורה באהבה, ואחר גודל גילוי אהבת ה' אליהם, מתוך כך ויראו העם את ה' שלא יאבדו ויפסידו את הגילוי הגדול של אהבה שזכו לו.

מעין זה ניתן למצוא גם בתפילת "ובא לציון":

ברוך הוא אלוקינו שבראנו לכבודו, והבדילנו מן התועים, ונתן לנו תורת אמת, **וחיי עולם נטע בתוכנו. הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו, ולעשות רצונו בלבב שלם, למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה.**

אנו מבינים שהקב"ה שם בליבנו חיי עולם ואנו רק צריכים לגלות אותם. כיצד נעשה זאת? על ידי שנפתח את לבנו בתורתו, נמול את "ערלת לבבנו", ומתוך כך ישים בלבנו הקב"ה אהבתו ויראתו. כמו שראינו לעיל, שבזמן שהיו ישראל למרגלות הר סיני היו מלאים באהבת ה', וממנה גם נבעה היראה שנמשכה אחריה (כמו שאכן ניתן לראות גם כאן, שהוקדמה האהבה ליראה) לפי שהייתה בתוך הלב והנשמה. לכן עשינו רצונו בלבב שלם ללא הצורך שיגיד לנו הקב"ה מה לעשות, ועל כך בדיוק אנו מתפללים כאן, שהקב"ה ישים בלבנו את אותה אהבה ויראה מיוחדת שהייתה בעבר ושעל ידה אנו נעשה את רצונו בלבב שלם, ללא כל ציווי.

אך אם זוהי הכוונה ב"נעשה ונשמע", שהכל יגיע ללא צורך בשמיעה, נשאלת השאלה לצורך מה אמרו עם ישראל גם את ה"נשמע"? הרי מספיק היה להם לומר "נעשה" ללא ה"נשמע", שכפי שביארנו מתוך אהבתם הגדולה לקב"ה ידעו מה לעשות, ואינם צריכים כלל ל"שמיעה" ולציוויים?

ונראה לומר שכאשר אמרו עם ישראל "ונשמע", כיוונו ואמרו זאת לצורך הדורות שאחריהם. אכן דור המדבר, על אף חטאייהם, היו במדרגה רוחנית כל כך גבוהה במעמד

הר סיני עד שיש האומרים שזכו כל העם להיות ממש במדרגת נבואה,⁵ ובאמת יכלו לומר רק "נעשה" ולא היו זקוקים ל"נשמע" על מנת לקיים מצוות וחוקי ה'. אך חששו ישראל שמא הדורות שאחריהם לא יצליחו להגיע למדרגה כה גבוהה של אהבת ה' השלמה, וידעו שישנה מציאות שבה לא יצליחו לקיים את חוקי ומשפטי ה' מליבם ללא כל ציווי, ויהיו חייבים את ה"נשמע", דהיינו את כל חוקי ומצוות ה' על מנת לקיים את רצון הבורא יתברך. על כן אמרו "נעשה ונשמע", "נעשה" - בדורנו, "נשמע" - בדורות הבאים.

יש לשים לב שבמה שעשו עם ישראל באומרם "ונשמע" יש לימוד גדול לחיינו. לימדונו חכמים שישנם זמנים של "גדלות דמוחין וקטנות דמוחין", דהיינו זמנים בהם האדם בעלייה רוחנית, וזמנים בהם האדם בירידה רוחנית. וכך גם מגדיר רבנו תם בהרחבה בספר הישר (השער השישי): "ימי אהבה וימי שנאה". ישנם זמנים וימים בהם האדם מתחבר, מתעלה ומתקדם בעבודת ה' שלו, וימים בהם הוא מרגיש מרוחק, לא מחובר, ולעיתים ח"ו אף רגשות של שנאה. מסביר שם בהרחבה רבנו תם שאין לחשוש מכך ומנחה את הדרך לאדם אשר קורה לו כך.

עומד על כך הרב דסלר (מכתב מאלהו ב', עמוד 248):

אמנם כל מדרגה תלויה בזמן. זמנים שונים יש לכל אדם. יש עידנא דיצר טוב ועידנא דיצר רע, ו"בעידנא דיצר הרע לית מאן דדכיר ליצר הטוב". עידנא דיצר טוב - זהו כשהאדם מחוזק - שעת גדלות דמוחין שלו. ועידנא דיצר הרע - כשהוא במצב בלתי מחוזק, דהיינו שעת קטנות דמוחין שלו. ומצאנו בקהלת רבה 'לכל זמן וכו', זמן היה לאדם הראשון שיכנס לגן עדן, וזמן היה לו שיצא משם'. אלו הם זמני המצבים הרוחניים המשתנים.

לעיתים אדם מגיע למדרגות גבוהות בעבודת ה' האישית שלו, אך דווקא שם, בשיא עליותו, כאשר הוא חש תחושות נפלאות שלא הכיר בעברו, דווקא שם הוא שוכח לדאוג למה שיקרה כאשר חלילה הוא או ילדיו, ממשיכי דרכו, יפגשו בזמנים של "קטנות דמוחין", ב"ימי השנאה". ולימדונו אבותינו שהיו במדבר, שתמיד, בכל עת, צריכים להיות מוכנים גם למצב של ירידה רוחנית חלילה, על אף היותם של עם ישראל למרגלות הר סיני, אוהבי ה' כה גדולים עד שלא היו צריכים כל ציווי מה' על מנת לקיים המצוות, מודעים הם לכך שמצב זה עשוי להשתנות והם או הדורות שאחריהם לא בהכרח יהיו באותו מצב רוחני כמוהם. כפי שביארנו לעיל בדברי חז"ל. לכן אומרים עם ישראל גם "ונשמע". אנו דואגים גם לעתיד, למצב בו לא נהיה באותו זמן בעליה רוחנית, בו לא תהיה בנו אהבת ה' גדולה

⁵ "תורת משה" לחת"ס סופר, ויקרא א, א. וכן שפת אמת, במדבר, לשבועות ועוד.

כמו עכשיו, אנו או הבאים אחרינו, ואז כדי שנשמור על עצמנו ונקיים את חוקות הקב"ה לפי רצונו יתברך, אנו נצטרך את התורה, ספר המצוות החוקים והמשפטים שינחה אותנו בדרכנו לעשות את רצון קוננו ללא כל בלבול או טעות.

זהו לימוד עצום שחשוב שכל בן תורה ייקח ויכניס אל ליבו. מרחיב על כך הרב דסלר (מכתב מאליהו ד', עמוד 226):

העצה היא שבהיות האדם במצב גדלות דמוחין יתפלל מעומקא דליבא לסייעתא דשמיא, היינו שיעזור לו ה' יתברך כשתגיע שעת קטנות. אבל האדם הוא בעל גאווה וחושב כי בעצמו יעשה הכל ואינו צריך לתפילה. ובהיותו בשעת גדלות דמוחין יחשוב כי כך יהיה תמיד ובעצמו יעמוד בחיזוקו וכדומה, ובכך בהגיע זמן הקטנות הוא נופל ח"ו.

דברים נפלאים אלו צריכים להיות נגד עינינו ובלבנו כל הזמן, ובפרט בזמני "גדלות דמוחין", זמני העלייה הרוחנית שלנו.

הכהנים מברכים כל יום: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לברך את עמו ישראל באהבה". רבו הפירושים על ענין האהבה הכתובה בברכה. יש המסבירים שהאהבה המדוברת מוטלת על כהנים שצריכים לברך את העם מתוך אהבה אליהם ולכן אסור לכהן ששונא את הציבור לשאת כפיו.⁶ יש הסוברים שהאהבה הכתובה בפסוק זוהי הברכה אותה מברכים הכהנים את ישראל, שתרבה האהבה בעם ישראל בין איש לרעהו.⁷

אנסה להציע פירוש נוסף. לברך את עמו ישראל - באהבה, באהבת ה'. דהיינו מברכים אותנו הכהנים שנוכה להגדיל את אהבת ה' שלנו, עד שנגיע למדרגה הגבוהה, מדרגת ה"נעשה" בה היה עם ישראל במעמד הר סיני. וכך גם מתבטא בפסוקים שאומרים הכהנים בברכה (במדבר ו, כד-כו): "יְבָרְכֶךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ. יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיִחַנֶּךָ. יִשְׂאֵ ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיִשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם". הפסוקים כולם עוסקים בקשר המיוחד בינו לבין הקב"ה ובגודל אהבת ה' אלינו, כפי שגם מדגיש רש"י: "יאיר ה' פניו אליך - יראה לך פנים שוחקות. ויחנך - יתן לך חן. ישא ה' פניו אליך - יכבש כעסו".

כאשר האדם שומע פסוקים אלו ממילא מתעוררים אצלו רגשות אהבה עזים לקב"ה יתברך שכה דואג לנו וכה שומר עלינו, וגם מדרגת האהבה של האדם כלפי ה' תעלה ותעצם.

⁶ משנה ברורה קכח, י, ס"ק לו.

⁷ "ישמח ישראלי", פרשת נשא.

ניתן לראות זאת גם בברכת אבות: "וּמְבִיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה". דהיינו הקב"ה יביא לנו גואל למען שמו, ואיך זה יקרה? "באהבה" דהיינו על ידי אהבת ה' שלנו, שכאשר יגיע שוב עם ישראל למדרגת האהבה של "נעשה" יזכה לחזור לאותו עם ישראל מתוקן וטהור שעמד למרגלות הר סיני, ויראה בגאולה השלמה.

נמצאנו למדים מכאן על מדרגת אהבת ה' הגבוהה, אשר הייתה לעם ישראל במעמד הר סיני, "מדרגת נעשה", בה לא היו זקוקים עם ישראל לציווים או חוקים, כי מתוך אהבת ה' הגדולה שלהם עשו זאת, מתוך עומק ליבם ונפשם, ללא כל צורך לומר להם דבר מה, ועלינו לדעת כי כל אדם יכול להגיע למדרגה זו על ידי הדבקות בה' יתברך וחיפוש אחר עשיית נחת רוח לבוראנו גם ללא כל ציווי הכתוב בתורה.

כמו כן, ראינו כי בכך שהוסיפו עם ישראל "ונשמע", הם הכינו עצמם לזמנים של "קטנות דמוחין", למקרים של ירידה רוחנית. וכך גם אנחנו, כשאנו נמצאים במצב של עלייה רוחנית, עלינו להתפלל שאם נהיה חלילה בזמן של ירידה רוחנית נצליח לעלות ולהתעלות חזרה למקום בו אנו נמצאים בזמן העלייה, ולא לעסוק רק בעלייה הרגעית אלא במבט הכולל והרחב יותר, הכולל בתוכו עליות וירידות בעבודת ה'.

יתן הקב"ה ונזכה כבר בדורנו, דור הגאולה, להגיע לדרגת אהבת ה' של ה"נעשה" ללא ה"נשמע", ונוכל לקיים את דברי ה' מעומק ליבנו, למול את ערלת לבבנו, ולהצליח להסיר הקליפות מנשמתנו החצובה ממקור עליון ולהחזירה לטבעה, טבע של אהבת ה' ללא גבול ועשיית רצונו יתברך ללא כל ציווי, אלא רק על מנת לעשות נחת רוח לאבינו, ה' יתברך. וכמו שמסיים הרב במאמרו:

ובת קול תפוצץ ממרומי הקודש עוד הפעם: מי גילה רז זה לבני? רז שמלאכי השרת משתמשים בו! וכימי עולם נענה כולנו קול אחד חוצב להבות אש: כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע.

וכדי לשמחנו ולנחמנו נוסיף את דברי הרב (עקבי הצאן, מאמר הדור): "דורנו לא יוכל לשוב מיראה, אבל מאד מוכשר הוא לשוב מאהבה".

"מול את לבבנו לאהבה את שמך כמה שכתוב, ומל ה' אלוֹקֶיךָ את לבבך ואת לבב זרעך, לאהבה את ה' אלוֹקֶיךָ בכל לבבך ובכל נפשך, למען חיידך" (מתוך מזמור "זכור לנו ברית ראשונים", סליחות)